VERZAMELDE STUKKEN

VAN

S. E. W. ROORDA VAN EYSINGA.

Adellijke en Burgerlijke Lakeien onzer Pers.

II.

ACHTSTE AFLEVERING.

's-GRAVENHAGE.
UITGAVE VAN B. LIEBERS & Co.

1889.

Adellijke en Burgerlijke Lakeien onzer Pers.

II.

Ofschoon Europa in vollen vrede verkeert, heerscht overal onrust, angst, spanning, krisis. Waaraan is dit te wijten? Voornamelijk aan de vloekwaardige zucht naar verovering.

De »groote" Bismarck heeft het door zijn inlijving van den Elzas zoo ver gebracht, dat Rusland nu de beschikker over oorlog en vrede is geworden.

Frankrijk was altijd sterk als het verbonden was met Engeland (onder Lodewijk Filips en Napoleon III). Het heeft nu dien onwaardeerbaren bondgenoot verloren door zijn halfslachtige staatkunde in Egypte, waar het zelf geen voet wilde hebben en aan Engeland niets gunde, door zijn veroveringen in Tongkin en op Madagaskar. Het heeft Italië in de armen van Bismarck geworpen door zijn verovering in Tunezië.

Engeland wordt verzwakt door zijn verovering van Ierland, zijne bezetting van Egypte, zijn heerschzucht in Afghanistan.

Nederland en Indië verkeeren in een spotwekkenden toestand door de veroveringskomedie in Atjeh.

Als voorwendsel tot aller vechtlust dient: de zucht de »mindere" rassen te beschaven. Volgens Ferry behoort een hooger ras den gendarme uit te hangen tegen het lagere. Ik vind die zucht tot beschaving van den zwarte zeer loffelijk in particulieren, gelijk Penn, Living-

stone, enz., maar zeer verdacht in regeeringen, die de beschaving opdringen met behulp van kanonnen aan volken, die er niet mede gediend zijn. Deze beginnen met zich te verzetten, maar eindigen met te berusten en *hun karakter te verliezen*. Ziedaar de vrucht van gewelddadige beschaving!

Wel wordt beweerd dat de Romeinen, de Engelschen, de Russen door geweld hebben beschaafd, maar zij zelve getuigen dit. Het ware niet overtollig, ook de »beschaafden" te hooren.

Men moet het ook omtrent de beteekenis en de waarde van »*beschaving*" eens worden. De gebroeders de Goncourt schreven in hun dagboek:

»De woestheid der barbaren is alle vier- of vijfhonderd jaren noodig om de wereld te doen herleven. *De wereld zou sterven aan beschaving*.

»Als vroeger in Europa een oude bevolking van een lachende landstreek behoorlijk bloedarm was geworden, vielen haar ruwaards van zes voet uit het Noorden op het lijf, die het ras op nieuw fatsoeneerden."

De Goncourt's voorspellen dat nu de werklieden die taak op zich zullen nemen. 't Is mooglijk, maar 't is ook niet onmogelijk dat de kozakken het zullen doen. Menig ouderpaar zal dan weenen om de verkrachting van zijne dochters; menige Flanor zal huilen om de vernieling eener schilderij van Israëls of Mesdag, maar zulke geweldenarijen zijn de keizersnede der wedergeboorte.

Herinner u slechts de Hunnen, Gothen en Vandalen. De Romeinsche wereld stierf weg aan knapenliefde en dergelijke beschaving. De barbaren dompelden Europa in de middeleeuwen. Dat was slechts een winter. De lente brak aan. Wat ontluiking! Dante, Petrarca, Michel Angelo, Raphael, Leonardo da Vinci, Titiaan, Galileï, Copernicus, Columbus, Shakespeare!

En de helden! Wie, die het paleis der Doges te Venetie doorwandelde, heeft niet met bewondering gestaard op de krachtige beeltenissen van die zeevoogden, die op hun tachtigste jaar een sterkte bestormden? Dat waren andere kerels dan onze zestien adjudanten des konings die adressen schrijven aan onze verrotte Ka-

mers! Het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* beweert, dat hun adres aan de Eerste Kamer, »kalm, mannelijk en waardig" is.

't Zou zeker minder kalm, maar zeer zeker mannelijker en waardiger geweest zijn, naar Atjeh te snellen en den vijand te onderwerpen in plaats van in de sociëteit te blijven bitteren en smousjassen.

Laat ons dus snakken naar de kozakken. Daarna zal een ander ras opstaan dan dat van Baron Van Heeckeren, Baron Du Tour, Baron Van Dedem en dergelijke walgelijke »beschaafden" en »beschavers".

Welke beschaving heeft de Nederlandsche regeering sinds een eeuw den Insulinders aangebracht? Zij zijn nu even onontwikkeld als bij onze komst in 1598. Er heerscht wel is waar meer orde en veiligheid, maar ook minder leven, *minder oorspronkelijkheid*. Er zijn wel enkele posten op onze kreditzijde te brengen, zooals koepok-inenting, invoering van de kina-kultuur, aanleg van eenige spoorwegen, maar vooreerst geschiedde dat meer in het belang van de landgenooten en ten andere wordt het overschaduwd door de zwarte debetzijde.

Men zoude nog eenige waarde aan de zucht tot beschaving kunnen hechten, zoo zij uit belangeloosheid ontsproot. De Franschen b. v. hebben sinds ruim vijftig jaren ongeveer vijf duizend miljoen franken *gegeven* aan Algerië, maar wij zijn smerig, gemeen, verachtelijk genoeg geweest om voor ons apostelwerk honderden miljoenen guldens te *nemen*. Wij hebben geleefd ten koste van Insulinde als een woekerdier, een luis, met dit onderscheid dat de geëxploiteerde arm en de luis rijk was.

Neen, er was geen zucht tot beschaving ten onzent, want er was blijkbaar geen belangstelling.

Wie lieten liefst veroveren door vreemde soldaten, de keerkringsnatuur bestudeeren door vreemde geleerden? En nog dezer dagen besloot ons *Instituut van Indische Taal-, Land- en Volkenkunde*, zijn werken niet meer aan te bieden aan de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en het *Handelsblad*, maar wel voort te gaan met toezending aan vreemde dagbladen, omdat deze er met zorg melding van maakten, maar de moederlandsche kranten

zwegen er steeds over, zeker omdat er niets in voorkomt over de aanstaande koffieoogsten.

Wij hebben Indië uitsluitend beschouwd als een land dat wij bestelen konden. Al plaatst gij daar een engel als landvoogd, hij vermag niets, zoo gij de termen van het vraagstuk niet verandert. Men heeft het gezien aan den eerlijken minister van koloniën Uhlenbeck. Thorbecke offerde hem op. Toch was deze geen doortrapt slecht mensch. Maar hij liet Uhlenbeck glippen, dewijl hij te bekrompen of te laf was om Indië te laten glippen.

Multatuli is de eerste geweest om te begrijpen, dat na drie eeuwen schaamtelooze uitzuiging en berooving van Indië, het eenige redmiddel voor dat arme land was: *de Hollanders er uit!*

Multatuli wilde dat men niet zou hinken op twee gedachten. Hij begreep wel dat onze bekrompen zelfzuchtige kiezers Indië niet zouden loslaten. Maar zoo zij het behouden wilden, moesten zij het besturen »*als een oorlogsschip*" en niet laten bederven door vrij-arbeiders, gelijk de Putteanen. [1]) Deze moesten worden beschouwd als »*passagiers*" en dus niets te zeggen hebben over schip en tuig. Daarom was hij voor »*het kultuurstelsel.*" Ik zal trachten in weinig woorden mijn stelsel te doen kennen, zonder te vervallen in de huichelachtige spitsvondigheden onzer »liberalen", die b. v. de gedwongen koffieteelt er niet onder rangschikken.

Koning Willem I, de brave »vader Willem" had geld noodig om »het stelsel der volharding" door te zetten tegen de Belgen, die niet gediend wilde zijn van zijn »vaderlijke" gezindheid. Hij wierp dus den blik op de Oost, het rijke »Oostinje". Maar dit wierp in 1833 weinig af, want ondernemende vreemdelingen maaiden daar den slaperigen Hollander het gras voor de voeten weg, en de Javanen werden beetgenomen, zoowel door die geslepene buitenlanders als door de Chineezen. Een oogenblik was zelfs de »rijke" kolonie verpand geweest aan een Engelschman, Palmer, te Kalkutta, die haar geld geleend had onder den landvoogd Baron Van der Ca-

---

1) De ellendeling Van Dedem wil Indië blijven onderdrukken, maar dringt steeds aan op decentralisatie!? Domheid of huichelarij?

pellen. Ja, eenige moederlanders hadden zelfs voorgesteld, hem maar met het pand te laten zitten, in plaats van het voorgeschotene geld terug te geven. Jammer, dat hun raad niet gevolgd werd. Wij zouden dan nu minder schande en jammeren hebben te betreuren. Maar ook toen heerschten reeds bij de meerderheid van ons volk wanbegrippen omtrent nationale eer en de voordeelen eener overzeesche bezitting.

Willem I benoemde dus den generaal Van den Bosch tot Indisch landvoogd om geld uit Java te kloppen. Deze voerde *het kultuurstelsel* in. Ieder Javaan, die een stuk rijstveld van den grond zijner gemeente bezat, zou voortaan verplicht zijn, koffie of suiker of tabak of napal, of indigo enz. te planten voor de »Hooge" Regeering, die hem hiervoor den marktprijs zou betalen, na aftrek van landrente of grondbelasting en van de vervoerkosten. Zij zou die kruidenierswaren verkoopen in Holland en de opbrengsten storten in de moederlandsche schatkist.

Het denkbeeld was niet geheel nieuw en zoude in dat geval vermoedelijk slechter zijn geweest dan het nu was. Reeds de Spanjaarden hadden in den aanvang der zestiende eeuw iets dergelijks gevonden in Peru (zie Bücker's *Das Ur-Eigenthum*, omwerking van de Laveleye's *La propriété*, bl. 305 en v.v.)

Maar de Peruaansche Inka's waren consequenter dan wij. Zij dwongen niet alleen den landbouw maar ook de nijverheid. Van den Bosch beweerde den Javaan te willen »*leeren werken*". De Javaan echter was niet door luiheid aan honger gestorven vóór onze zegenrijke komst. En na de invoering van het kultuurstelsel is hij dikwijls aan hongersnood ter prooi geweest. Er was geene reden om den Javaanschen landbouwer voor luier te houden dan den Javaanschen metselaar of timmerman die geheel vrij bleef. En het ware rationeeler geweest bij zuivere bedoeling, den Javaan te dwingen tot het telen van rijst en mais, waaraan hij meer behoefte had dan aan thee, cochenille enz.

De een zegt: »De Javaan leeft onder een warm klimaat, heeft weinig behoeften, bezit een milde natuur en is *dus* lui."

Het klimaat heeft onbetwistbaar veel invloed op den

mensch, maar er zijn ook andere invloeden. De heer Alb. Sorel zegt terecht in zijn meesterlijk boekje over Montesquieu:

Montesquieu n'a pas vu que ces diverses conditions des sociétés humaines, climat, pays, race, ne sont encore que des causes premières, *vagues et inaccessibles*; mais il en résulte des causes secondes qui produisent en accumulant leurs effets, les éléments réels et vivants des phénomènes sociaux, c'est-à-dire les moeurs, les passions, les préjugés, les instincts, le caractère national, en un mot, des individus, et celui des peuples que ces individus composent. [1])

Men kan iets dergelijks zeggen van de wijnen. *Liebfrauenmilch* groeit onder hetzelfde klimaat als *Champagne* en *Bourgogne*, maar heeft toch een geheel ander karakter.

De Peruanen en Mexicanen leven onder hetzelfde luchtgestel en verschillen niettemin onderling veel. Eveneens de Lappen en de Eskimo's. In Afrika wonen stammen van uiteenloopend karakter naast elkander. De negersoldaten, die ik in Indië gekend heb, waren alles behalve lui. Toch schrijft Dr. Fischer (*Mehr Licht im dunklen Welttheil*) die lange jaren op Zanzibar was, dat de neger tot den arbeid moet worden gedwongen. Anderen oordeelen op gelijke wijze. Men vindt bovendien op Java bewoonde streken zes duizend voet hoog, waar een ander klimaat heerscht dan aan het strand.

Men generaliseert even onjuist door te spreken van »*den* Javaan". Is *de* Nederlander van het eiland Marken, gelijk aan *den* Nederlander van Grevenbicht of Staphorst of Molkwerum of Delfzijl? Welnu, er zijn een en twintig millioen Javanen. De Madoerees is geen Soedanees. Maar een regeering scheert in den blinde alle onderdanen over denzelfden kam.

---

[1]) Montesquieu heeft niet gezien dat deze verschillende voorwaarden der menschelijke maatschappijen, klimaat, land, ras, nog slechts eerste, vage en ongenaakbare oorzaken zijn; maar hij leidt er tweede oorzaken uit af, die door het opstapelen der gevolgen de werkelijke en levende elementen der sociale verschijnselen voortbrengen, te weten: de zeden, de hartstochten, de vooroordeelen, de instinkten, het nationaal karakter, in één woord, personen en dat der volkeren, waaruit die personen zijn saamgesteld.

Men moest ook van dien arbeidszin geen partijvraag maken. Onze »liberalen" schrijven in het Tijdschrift van ons *Aardrijkskundig Genootschap* en in *Eigen Haard*, dat de bewoners van Haïti en Kafferland onder een warm luchtgestel en op een vruchtbaren bodem leven, weinig behoeften kennen en *dus* lui zijn. Maar zoodra de heeren het vrijarbeidersvraagstuk op Java behandelen, waar gelijke voorwaarden worden aangetroffen, luidt de gevolgtrekking geheel anders: »De Javaan is niet lui." Uhlenbeck, een eerlijk liberaal, kwam als directeur der openbare werken tot 't besluit, dat men nog niet geheel op den vrijen arbeidszin bouwen kon.

Ik wil er niet bij stilstaan, dat in Peru hooge bewoonde plaatsen zijn, waar de bevolking, ten gevolge van het geringe gehalte aan zuurstof der ijle lucht, zoo misdeeld is van zelfwerkzaamheid, dat de regeering zelfs den mannen moet gelasten op zekere dagen hunnen huwelijksplicht te vervullen, opdat hun geslacht niet uitsterve.

Maar ik moet wel doen uitkomen, dat vóór 1500 de Peruanen niet te zorgen hadden voor de belangen eener stiefmoederlandsche schatkist. De opbrengst van hunnen arbeid bleef in hun land. Toch kweekte de dwang lamme naturen.

De Spanjaarden hebben, volgens Prof. Kern, in de vorige eeuw op de Philippijnen reeds een soort van kultuurstelsel ingevoerd om goedkoop aan manilla sigaren te komen.

Op Java had de Oost-Indische Compagnie twee eeuwen lang koffie, suiker, enz. gekocht van de inlandsche vorsten en hoofden, die den kleinen man dwongen tot aanplant. Multatuli kon dus zeggen, dat het kultuurstelsel van V. d. Bosch, *een codificatie van de adat*" [1]) was. Met andere woorden: de onbeschrevene gebruiken werden door Van den Bosch verheven tot wet. Hij verried echter, dat zijne bedoeling niet geheel zuiver was, want hij durfde het stelsel niet invoeren op Sumatra, waar een minder gedweeë bevolking wordt aangetroffen .... uit gebrek aan soldaten!! (Van Deventer, *Bijdrage tot de kennis van het landelijk stelsel.*)

---

[1]) Gebruik.

Spoedig was hij verplicht de medewerking van Europeesche particulieren of »*kontraktanten*" in te roepen voor de bereiding van suiker, tabak, thee, enz. Er was in dit stelsel, bij veel slechts, iets goeds: het vestigde een *evenwicht*, de voorwaarde van duurzaamheid. De Europeesche kontraktanten konden niet onbeperkt beschikken over de werkkrachten der inboorlingen, die onder de bevelen bleven van Europeesche en inlandsche ambtenaren. De middelpuntvliedende kracht der winzucht werd tegengehouden door de middelpunt-aantrekkende kracht van het bestuur. Zoo een dergelijk stelsel heerschte in Nederland, zouden de grondeigenarenen fabrikanten minder rijk, de boerenknechts en fabriekarbeiders minder arm zijn.

Zoo de Regeering het kultuurstelsel slechts had beschouwd als een middel om den inboorling te leeren werken en de geregelde inkomsten der schatkist te verzekeren, zoude zij haar gedrag hebben kunnen bepleiten. Maar zij prostitueerde zich door geldzucht. Toen het eerste millioen winst op koffie, suiker enz. in de moederlandsche schatkist werd gestort, heerschte er een blijdschap alsof een tweede Piet Hein een tweede Spaansche zilvervloot had veroverd. Maar *qui a bu, boira,* [1]) Het ging haar als den dronkaard en den opiumschuiver. »Vader Willem" had (zoo heette het) meer en meer geld noodig voor »het stelsel der volharding". Men leefde toen ook in den gulden tijd van het amortisatiesyndicaat, van de geheimhouding der Nederlandsche administratie, van den vrijheidstaat der Metternichs enz. In de »*geheime*" instructie van den Indischen landvoogd werd hem de verplichting opgelegd, het batig slot zoo hoog mogelijk op te voeren. De Indische Regeering schreef in »*geheime*" circulaires den hoofden van gewestelijk bestuur voor, de landrente, een soort van grondbelasting zooveel mogelijk op te drijven. Het hek was nu van den dam. De winzucht der Europeesche kontraktanten vond geen teugel meer. Bij de geringste aanmerking van de zijde der ambtenaren stelden zij deze verantwoordelijk voor slechten oogst en dreigden met een aanklacht aan den gouverneur-generaal.

Zoo gaat het altijd als een Regeering, inzonderheid

---

1) Wie gedronken heeft, zal weer drinken.

een Nederlandsche, de keuze heeft tusschen bevordering der zedelijkheid en vulling van de schatkist. Let slechts op den drankaccijns. Onze huichelachtige wetgevers beweren, dat zij daardoor het drankmisbruik willen beperken. Zoo dit afnam, zou hun doel: verhooging der staatsopbrengsten, niet worden bereikt. Zij weten wel, dat de hoogere prijs van den jenever slechts neerkomt op de vermindering van voedsel en kleeding der vrouw en kinderen van den zuiplap. Zij weten sinds vijftien jaren dat, ondanks wetten op drankverkoop, »vergunning", enz. in Engeland gestookt werd (H. Spencer, *The study of sociology*, p. 272):

in 1684	527.003	galons, à 4 liters
„ 1694	948.003	„
„ 1704	1.375.000	„
„ 1714	2.900.000	„
„ 1724	3.520.000	„
„ 1734	4.947.000	„
„ 1742	6.160.000	„

Evenzeer steeg bij ons de opbrengst van den accijns op het gedistilleerd. (*Jaarcijfers over 1884, p. 205*):

1831	tot	f 22.710.000
1882	„	- 22.107.000
1883	„	- 22.498.000
1884	„	- 23.205.000

en in 1885, vergeleken met 1884

	tot f 1.810.000	(Jan.)	f 1.710.000
	„ - 1.733.000	(Febr.)	- 1.682.000
	„ - 1.860.000	(Maart)	- 1.778.000
	„ - 1.831.000	(April)	- 1.771.000
	„ - 1.935.000	(Mei)	- 2.015.000
	„ - 1.914.000	(Juni)	- 1.798.000
Totaal 1ste halfjaar	- 11.083.000		- 10.754.000

Dus van vermindering geen spoor.

In Indië, waar minder drukpersvrijheid en minder macht der openbare meening heerscht, is natuurlijk de schraapzucht der »Hooge" Regeering nog schaamteloozer.

Opbrengst van de opiumpacht:

1876	f	15.449.960
1878	-	17.262.286
1881	-	18.293.000
1883	-	18.355.728
1884	-	20.598.693
1885	-	19.708.882

Batig slot voor 't stiefmoederland:

1831—40	f	9.3	miljoen 's jaars
1841—50	-	14.1	" "
1851—60	-	26.7	" "

De geringe vermindering der opiumpacht van het laatste jaar is toe te schrijven aan de toenemende armoede.

De ellende der Javanen steeg ten top. Zij noemden de koffietuinen de tuinen der krijtende kinderen, der hongerlijders, enz. De indigo-teelt was even drukkend als die der koffie. De planters moesten soms 72 palen of 108 kilometers (twintig uren gaans) ver van hunne woningen arbeiden, zonder vergoeding van reiskosten, en ontvingen van de Regeering drie centen daags voor hun werk. (Van de Putte, *Memorie van toelichting der kultuurwet*; Van Deventer, t. a. pl. Van Soest, *Geschied. v. h. Kultuurstelsel, De Indische Gids*), enz. De gouverneur-generaal was niets anders dan een »*dievenbaas*". Zoo lang hij de Javanen bestal voor het moederland, mocht hij ook zijn jaarliiksch traktement van honderd zestig duizend gulden stelen voor een Hollandsche buitenplaats, in stede van met waardigheid te leven. Hij volgde stom al de vuile lastgevingen van den Minister van Koloniën tot afzetterij, beloften-schennis, valsche boekhouding, enz. Hij wreekte zich over de vernedering door despotisme. De beperking zijner macht door den Raad van Indië, volgens het Regeerings-reglement, was *hypocrite*. (Yves Guyot, *Lettres sur la politique coloniale*). De landvoogd Sloet noemde dan ook in een ontboezeming aan den havenmeester Van der Banck den Raad van Indië »een raad van kwajongens."

»De Gouverneur-Generaal," schreef Van Hoëvell in 1848 in zijn *Reis over Java*, bl. 8 en vlg., »is *de groote Heer*; hij verhoogt en vernedert; hij deelt gunsten uit en

weigert ze; hij stuit het recht in zijn loop; hij is de zon, waarop aller oogen gericht zijn; als hij lacht, dan lacht ieder; als hij ernstig ziet, dan trekt de gansche menigte haar gelaat in een plooi; als hij bedroefd is, dan weenen allen die hem naderen met den weenende. Hij is een despoot zoo groot als Europa er thans geen meer bezit. Hij kastijdt en de lijder kan zich over zijn ongeluk niet beklagen, want de drukpers ligt gebonden aan zijn almachtigen wil.

»Dat is hij tegenover de Indiërs, maar tegenover den Minister van Koloniën is hij een dienstwillige dienaar" enz. enz.

Multatuli schreef later, dat, sedert de hem aangedane bejegening geen enkel ambtenaar in Indië zijn plicht durft doen. En toch beweerde, bij de behandeling der Tjomas-zaak, de ellendeling Van Delden, dat de Commissie groot gewicht had gehecht aan het advies van den Raad van Indië (van de kwajongens); de ellendeling Gleichman keurde het af, dat men durfde denken aan *serviliteit* van den procureur-generaal. (Kent hij dan Mr. Van Rappard niet? En de Biliton-zaak? Van den resident en van den directeur vau Justitie? Zoo bedriegen zij ons volk.)

Veertig jaren geleden was Multatuli ambtenaar in de residentie of provincie Bagelen op Java. Hij was daar getuige van de treurige werking onzer schraapzucht. [1]) Maar in andere gewesten deed zij zich nog smartelijker gevoelen. Nu hier dan daar brak een hongersnood uit, vergezeld van koortsepidemie. Het vreeselijkst werden Demak en Grobogan geteisterd. Men reed in den postwagen langs geraamten, die op den weg zieltoogden of reeds gestorven waren. Volgens den assistent-resident Kleyn Van de Poll (Zie Van der Lith, *Nederlandsch Oost-Indië*, p. 251) waren daar:

In 1847		332.310	inwoners
„ 1850		203.574	„
	minder	128.736	„

1) Dikwijls betaalde de Javaansche koffieplanter een belasting van *zestig percent* van het bruto product, namelijk als hij het maximum (veertien gulden) ontving en de marktprijs vijf en dertig was. (Pierson, *Koloniale Politiek*.) In 1874 was de prijs *f* 80 en betaalde hij dus 82½ pCt.!!

In 1848		80.000	buffels
„ 1849		49.000	„
	minder	31.000	„

De geldzucht der regeering schaamde zich niet voor de ergerlijkste oneerlijkheid. Ondanks de stellige verklaringen van Van den Bosch hief zij zelfs landrente van rijst op velden waar geen rijst, maar suikerriet gegroeid had. En het loon der suikerplanters was gering, onder voorgeven dat de schatkist de grondbelasting niet mocht missen wegens de gedwongene suikerteelt. De arme menschen betalen dus jaarlijks twee malen belasting van hetzelfde lapje gronds.

De rijstvelden werden uitgeput door suikerriet, maar vooral door de indigo.

Als de bevolking water noodig had voor vloeiing van hare rijstvelden, mocht zij toezien totdat de heeren suikerkontraktanten het water niet meer noodig zouden hebben voor het draaien van hunnen molen. Eerst vóór tien jaren begreep men, dat de heeren hun daarvoor vergoeding hadden te betalen.

Als een rijk Javaan zes paarden bezat en een ander twaalf, hief de regeering van dezen eene paardenbelasting volgens *opklimmende* schaal, maar als de arme inlanders van Besoeki tachtig pikols (1 pikol = 61 kilo's) suiker deden winnen uit 1 bouw (1 bouw = ruim $^{7}/_{10}$ van een bunder) en die van Soerabaja veertig pikols, ontvingen de eersten een platloon volgens *afdalende* schaal. Zeker om hun te „leeren werken!"

Deze schandelijke regeling was een der oorzaken van het fortuin des heeren Van de Putte. Hij maakte tachtig pikols en heette daarom een feniks. Maar in het land der blinden is éénoog koning. De regeering had suikerkontrakten gegeven aan allerlei onwetenden: zeelieden, infanteristen, notarissen, enz. Een bouw kan gemakkelijk honderd vijf en twintig pikols suiker opbrengen en zelfs honderd vijftig, gelijk gebleken is te Kali Bagor, in Banjoemas, waar de uitzuiger Droogstoppel II vroeger slechts negentien pikols trok, dus een achtste. Vooral de Javanen waren door die onkunde het kind van de rekening.

Wie becijfert de millioenen winst, die de kleine man reeds daardoor alleen derven moet?

De marktprijs der koffie in 1833 ad *ƒ* 22 steeg aanhoudend en bedroeg in 1874 niet minder dan tachtig gulden de pikol, maar de »hooge" regeering betaalde veertien en zag de planters in den nek, gelijk een afzetter. Dat heette: »leeren werken".

Korten tijd daarna, werd Multatuli ambtenaar op Amboina, in de Molukken. Hij zag daar dat menig huisgezin van vijf personen een voldoend bestaan vond in den arbeid van drie slaven, die steeds gebak bereidden en voor hunne meesters verkochten. Dit opende hem nog meer de oogen voor de ongehoorde verliezen door de domme schraapzucht van het kultuurstelsel op Java. Hij zeide mij eens te Wiesbaden:

»Gegeven zijnde:

1e de vruchtbaarste bodem van den aarbol;

2e de onbeperkste macht van den aardbol, want zelfs de Sultan van Turkije kan zijne onderdanen niet dwingen koffie te planten voor een te lagen prijs;

3e de meest gedweeë bevolking van den aardbol;

4e de gemakkelijkste teelt van den aardbol, waaraan allen kunnen deelnemen: mannen, vrouwen, kinderen, grijsaards, gebrekkigen;

5e verkoopprijzen, die gestegen zijn tot zestig en tachtig gulden, terwijl de voortbrengingskosten niet hooger klommen dan twintig;

6e eene regeering zonder eenig gemoedsbezwaar,

en dan slechts een jaarlijksche oogst van een millioen pikols en een batig slot van tien à vijftien millioen gulden."

Ieder die niet willens blind was, behoefde dan ook slechts de stilstaande koffieteelt *zonder hulp vau particulieren* te vergelijken met de vooruitgaande suikerwinning *door medewerking van de Europeesche kontraktanten.*

JAARLIJKSCHE OPBRENGST.

Toenemende.	Stilstaande.
Suiker.	*Koffie.*
Met hulp van Europ. partik.	*Zonder* hulp van Europ.
1862 42 pik. p. b. 4.600.000	1842—51 . . 863.000
1875 61 „ „ „ 2.440.000	1852—61 . . 901.090
(Pierson, *Koloniale Politiek.*	1862—71 . . 817.003
	1872—81 . . 913.000
	(*Speech* van het lid der Eerste Kamer Muller.)

Ook ik heb de juistheid van Multatuli's opmerking bewezen. In 1855 werd ik gepromoveerd tot administrateur van een tabakskontrakt te Wiedang. Ik had nooit een tabaksplant gezien, althans met bewustheid. Ook nu nog is mijne kennis van tabak zeer geschikt om een makelaar die op mij steunt, failliet te doen gaan. Louter door rechtvaardige behandeling [1]) van den Javaan deed ik, gesteund door de menschlievende geldschieters Maior en Otto Carl Matzen, in zestien maanden de waarde van het kontrakt stijgen van minder dan honderd tachtig duizend gulden tot vier tonnen gouds. De inlanders droegen mij op de handen. Honderd hunner volgden mij na mijn vertrek naar Kediri en leden daar gebrek, door de krisis in Amerika en Europa, liever dan mij te verlaten. Hoe tevreden de Europeesche ambtenaren waren, kan de heer G. H. Van Soest getuigen, die het uit den mond van den resident Bekking vernam. Deze zeide dan ook tot de heeren Cores De Vries en Andreae: »Alleen Roelofs en Roorda krijgen djati-hout van mij uit 's lands bosschen, want dat zijn de eenige fabrikanten die hart hebben voor den »kleinen man."

Natuurlijk wilde mijn »patroon", de heer Theodoor De Mol Van Otterloo, bij zijn terugkeer uit Europa, niet

---

[1]) Ik bespaarde aan achthonderd gedwongene planters een jaarlijksche onnoodige, ja geldelijk-nadeelige wandeling van twee en dertig malen den omtrek onzer planeet.

terstond bekennen, dat zoo'n gewezen luitenant der genie zijn fabriek had opgebeurd, terwijl hij, specialist, in tabakzaken opgevoed, ze naar den kelder zou hebben gejaagd.

Maar reeds een paar maanden later verklaarde hij den resident Bekking: »Ik zal het stelsel van den heer Roorda niet alleen voortzetten, maar ook uitbreiden." En zeventien jaren later bracht hij een bezoek aan Stieltjes. Deze verwachtte eene vreeselijke akte van beschuldiging tegen mij. Maar verbeeld u zijn verbazing! Hij hield zich van den domme:

— »Hebt u in de Oost ook den heer Roorda gekend?

— O ja, dat is mijn administrateur geweest.

— En is hij u goed bevallen?

— Ja, hij is een edel mensch, *maar hij is zijn eigen vijand.*"

Nu, dat zal men ten minste van Dorrepaal, Van Dedem Sloet, Van Rees, Van de Putte, Heemskerk, Du Tour, Sprenger Van Eijk enz. niet getuigen.

En Stieltjes verklaarde meer dan eens: »Zoo alle partikulieren waren gelijk Roorda, zouden wij in de Oost geen soldaten noodig hebben."

Zie lezer, daarom is het stelsel der Regeering zoo verfoeielijk. Kon zij slechts door schraapzucht geld krijgen, menigeen zou modderend femelen: »Alle staatkunde is uit den booze; de staatkunde is niet het werk van heiligen," enz. Maar zij zouden door rechtvaardigheid *alle* partijen welvarend kunnen maken; de inboorlingen, de Europeanen en den Staat. Zij geleek echter steeds, volgens een Indisch resident, op zijn hond van wien hij zeide: »Het beest vreet zijn bast vol, maar gunt een ander niks."

En nog! Zoo die honderden millioenen de meerderheid van het moederlandsche volk hadden verlicht, zoude menig vaderlandist kunnen zeggen: »Het hemd is nader dan de rok; die zwarte apen in de Oost kunnen het beter missen dan onze werklui," enz. Maar niets van dat alles. Reeds Richard Heath heeft er in *The rise and fall of Amsterdam*, op gewezen, dat geen koopmansstand zoo krenterig zaken doet als de Nederlandsche en zoo weinig de leer betracht: »leef en laat leven."

Zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, heeft Multatuli mij in Augustus 1865, bij mijn eerst bezoek te Amsterdam, medegedeeld dat een zijner vrienden (? de heer Hoste) hem een grafische voorstelling getoond had van de geringe baten die uit de kolossale Indische winsten den moederlandschen mingegoeden toevloeien.

Voeg daarbij dat het overzeesch bezit een natie dwingt tot het leven op een kostbaarder voet, het onderhouden van een sterker zeemacht, het heffen van zwaarder belastingen. Let slechts op de budgetten der koloniale mogendheden: Engeland, Frankrijk, Duitschland, Nederland. Reeds vroeger heb ik er op gewezen, dat de druk der belastingen voornamelijk neerkomt op de werklieden. Als Regout, Stork en dergelijke weldoeners meer moeten betalen voor de begrooting van marine en uitbreiding van de commiezerij aan het Ministerie van Koloniën, zullen zij niet verhuizen naar een goedkooper woning of een minder fijn merk bestellen bij hunnen wijnkooper, maar het loon hunner arbeiders inkrimpen. Hier wordt dus weder het woord van Paus Leo XIII bevestigd, dat de genietingen slechts bestaan voor eenige bevoorrechten. De Oost is goed voor onze *bourgeoisie* om hare zonen te helpen aan een baantje als officier of ambtenaar en hare makelaars aan koffieveilingen, maar de arme lui kunnen hun kinderen koloniaal soldaat doen worden en meer belasting betalen voor het ophouden van onze waardigheid. Robert Giffen beweert, dat het overzeesch bezit Engeland slechts geldelijk verlies heeft berokkend. Wel is waar hadden wij een batig slot te meer, maar onze bloeiende handel op de Oostzee en Levant is verloopen.

En nu de zedelijke, of juister, onzedelijke gevolgen? Gelukkig dat zij slechts beperkt blijven tot onze gegoeden, maar toch zijn zij reeds droevig genoeg: aankweeking van geldzucht, van harteloosheid, van huichelarij, van klaplooperij, van zedelijke latheid, van uitdooving der ondernemingszucht, van averechtsche begrippen omtrent recht en eer.

Het was afkeerwekkend, vroeger steeds te lezen: »Nederland en Indië zijn één; Java is de kurk, waarop Nederland drijft; Nederland kan het batig slot niet mis-

sen. Laat ons den band tusschen moederland en kolonie steeds nauwer toehalen," enz.

Enkelen waren eerlijker, althans in hun woorden. Jhr. Van der Heim verklaarde, dat ons volk door batige sloten gedemoraliserd was naar hart en verstand beider; Prof. Veth noemde zijn volk een »*vampyr*", maar uit daden bleek niets van die heilige verontwaardiging. De theoloog Oosterzee dankte in 1863 God Almachtig voor den goudregen, die jaarlijks nederkletterde. Onder onze tallooze meesters in de rechten is er niet één, die het recht der Insulinders op onafhankelijkheid bepleit. (Lees b. v. Mr. Gallandat Huët in de *Oprechte*.) Onze kranten verachten, fatsoenshalve, onze Kamerleden maar bevelen hen steeds aan voor herkiezing. Zij doen telkens, om de boeren te bedriegen, fraaie voorstellen voor inkomstenbelasting, administratieve scheiding tusschen Nederland en Indië, maar als de beker aan de lippen gebracht wordt, laten zij den bitteren kelk gaarne voorbijgaan.

Ons bestaan van luis of vampyr wordt een »roemrijk verleden" genoemd door de 100.

Maar vooral steeg de schaamteloosheid ten top in de Tweede Kamer. Dit bleek weder onlangs bij de behandeling van de Tjiomas-zaak. De majoor Kielstra bulderde den leeghoofdigen Schaepman na, »dat in geen geval mocht worden geschonden **de hooge, boven alles verhevene majesteit van het recht.**" Die kapitale letters zijn van hem. Wie bedriegt hij hier? Zich zelven of de boeren? Recht in een staat, gesticht door het kanon, dus door het onrecht! Recht in een roofstaat! Even fraai is zijn begrip omtrent eer. Hij sprak met minachting van een inlander, omdat deze »oneervol" uit 's lands dienst was ontslagen. Gevoelt hij dan niet, dat mijn »oneervol" ontslag uit 's lands dienst de schoonste eeretitel was, dien de Indische Regeering ooit heeft uitgedeeld? Hij kent toch het woord van Multatuli, dat ik verbannen werd omdat ik mij »verzet had tegen de uitoefening van het mandaat van den dievenmandoer Baron Sloet?" Gevoelt hij niet, dat het integendeel een oneer is, dienaar te zijn onzer Regeering en te gehoorzamen aan de bevelen van een dievenbaas? Het is waar, voor de schande onzer ambtenaren en officieren zijn

verzachtende omstandigheden aan te nemen. Ten eerste: de onkunde waarin zij omtrent de eerlooze staatkunde hunner meesters verkeeren op den oogenblik der indiensttreding; ten tweede hunne geldelijke afhankelijkheid, wanneer zij later beter zijn ingelicht; ten derde, den ijver, door velen betoond, om door menschlievendheid jegens den Insulinder de hardheid te temperen van den moederlandschen lastbrief: »Betaal!"

Ik twijfel er niet aan, dat deze verschoonende omstandigheden kunnen worden aangevoerd voor de Indische militaire loopbaan van den majoor Kielstra. Maar kunnen zij ook worden ingeroepen voor zijne parlementaire loopbaan? Was hij onkundig omtrent onze vuile koloniale staatkunde? Neen. Was hij geldelijk afhankelijk? Neen. Heeft hij als Kamerlid de belangen van de inboorlingen en het leger in Indië behartigd? Neen. Hij heeft de schandelijke, uitzuigende Indische begrootingen en begrootingen van het Ministerie van Koloniën van den ellendeling Sprenger Van Eyk telkens goedgekeurd. En wat nog erger is, hij heeft goedkeurend gestemd, na afkeurend te hebben gesproken. Hij heeft den 22sten Juli van het vorige jaar verklaard:

»Alle aandrang van de verschillende legerbevelhebbers tot vermeerdering van de effectieve sterkte van het Indische leger bleef steeds zonder gevolg.

»De moreele kracht van het Indische leger heeft op bedenkelijke wijze geleden.

»Het leger gevoelt zich miskend; het gevoelt zich diep gegriefd."

De naïeve 100 hebben in een tweede adres aan den Koning, een ware akte van beschuldiging tegen den Minister, zich op die mooie woorden beroepen. De Minister heeft, naar ik verneem, met den hem eigenen lieven grijnslach geantwoord: »Sire! De heer Kielstra heeft al mijne begrootingen goedgekeurd. Dat is de eenige uiting, waarnaar ik mij kan gedragen. De parlementaire verwijten, in strijd met de uitgebrachte stem van de heeren Kielstra, Van Gennep, Van Dedem en dergelijke babbelaars zijn slechts »*geschetter*".

»Dat is niet alleen mijn oordeel, maar ook het vonnis hunner krant, *De Locomotief*. Al dat gebulder is slechts

om de boeren te bedriegen, om stof te geven tot bewondering aan de huichelachtige »liberale" kranten en aan kroeghelden. Geloof mij, Sire! ik ben ontvanger bij de belastingen geweest. Ik ken dus het volk. Het is gehecht aan zijn geloof, aan zijn vorstenhuis en aan zijn beurs. De twee eerste gezindheden beginnen, helaas! danig te verslappen. Maar de laatste, Sire! blijft als een rots. De moederlanders willen geen cent offeren voor Indië. Zij zeggen: »wij hebben de Oost niet voor ons pleizier." Dat drukken zij den Kamerleden bij de huisbezoeken op het hart. Daarom blijf ik aan, ondanks het aanklemmen der Indisehe belastingschroef. Dus, Sire! doe de *speeches* van den majoor Kielstra en de overige »*Handelingen*" der Staten-Generaal op No. 100. Daar is hun plaats.

»Met den diepsten eerbied blijf ik, Sire!

Uwer Majesteits gehoorzame dienaar

De Minister van Koloniën,

(*w. g.*) SRENGER VAN EYK.

Voor gelijkluidend afschrift:

S. E. W. ROORDA VAN EYSINGA.

Niet-eervol ontslagen Indisch Ingenieur.

Wij hebben gezien, hoe eervol, moedig en trouw de majoor Kielstra het recht verdedigt voor een leger, dat hem twintig jaren lang onder zijne leden telde en dat, volgens het tweede adres der 100, »*uitgemergeld*" wordt. Hij stemde voor de begrooting van den uitmergelaar. Men kan hieruit genoeg afleiden, hoe moedig hij de rechten der inboorlingen van Indië behartigde. Hij keurde alle fiskale maatregelen goed. Het is waar, hij vertelde in een tijdschrift, dat de inlanders van Sumatra zoo gelukkig zijn onder ons bestuur. Ieder begrijpt dat dit een domme »onjuistheid" is. »Wie niet vertegenwoordigd is, wordt niet beschermd", schreef eens John Stuart Mill. Men ziet de bevestiging van die uitspraak in Nederland. Ieder begrijpt, dat de bevolking van het moederland meer ontzien wordt dan die van Indië, want bij oproer en opstand aldaar, blijven onze wetgevers buiten schot. Ieder kent Multatuli's uitroep van 1860: »De Javaan wordt mishandeld!" en zijne steeds volgehouden bewering, dat er in Indië eigenlijk niets is verbeterd.

Ieder begrijpt, dat de regeering hare blanke rasgenooten aldaar iets minder uitmergelt dan de »zwarte apen." En hoe zijn de blanke huidgenooten aldaar gestemd? De heer Kielstra weet uit Verschuurs *Reis*, dat zelfs de Nederlanders verlangen naar inlijving bij Engeland of Duitschland of eene andere mogendheid. Ziedaar de vrucht van drie en twintig jaren Putteaansche »verbeteringen!" In 1864 zeide mij mijn Deensche vriend, wijlen de heer Otto Carl Matzer: »Ik ben te dik om te vechten, maar wanneer de Engelschen komen om Java te nemen, mogen de Hollanders mij gebruiken als laatsten wolzak op de borstwering." En toch was hij alles behalve een vijand der Engelschen. Ieder begrijpt nu, hoe gelukkig de inboorlingen zich thans gevoelen moeten onder onze heerschappij. Ik heb dan ook den heer Kielstra reeds gelogenstraft in het *Groninger Weekblad* met een artikel van een ambtenaar op Sumatra's Westkust uit *De Indische Gids* en in *De Dageraad* met een Indischen brief. [1]) Ziehier ten overvloede uit de *Mededeelingen* van het Ned. Zendelinggenootschap (1887) nog een schets van Poensen, wiens waarheidsliefde zelfs gehuldigd werd door het Putteaansche *Tijdschrift voor Ned. Indië*.

Doet men een wandeling door de dessa (dorp), dan moet het de aandacht trekken, welk een groote menigte woningen er zeer armelijk uitziet, daar zij enkel uit bamboe-vlechtwerk, soms al oud en hier en daar vergaan, bestaan. Treedt men binnen, dan vindt men niet veel meer dan een rustbank van bamboe met een paar stukken armzalige, vuile matten en hoofdkussen, te smerig en bijna te versleten om er gebruik van te maken; voorts een paar oude, zwart gebrande potten, om water, rijst of aardvruchten te koken; een waterkruik van een paar centen waarde; een paar oude manden en een bamboezen standaard voor een oliebakje met een pitje er in, dat de meeste avonden niet,

---

[1]) Perseus stelt minachtend die Indische brieven voor als *chronique scandaleuse*. Zij geven niets anders dan feiten, geschiedenis om Indië beter te leeren kennen. Maar wat zegt hij dan wel van Frans Netscher's „*Koosje Bosser*" dat een *kunstwerk* heet?

of maar eenige oogenblikken kan branden, (men [beenke dat de zoo milde keerkringsnatuur inkwistigen o verloed kokosnoten schenkt, die een uitmu^ntende olie tot verlichting geven en de zon altijd ongeveer om zes uur opkomt; de arme menschen zijn dus bijna twaalf uren in den donker. R. v. E.); eindelijk op het erf een nietig rijstschuurtje van bamboe, dat misschien *zeven achtste van het jaar ledig* staat (en dat in het vruchtbaarste land van den aardbol, waar men drie oogsten 's jaars heeft, R. v. E.), en naast de woning iets dat men een keuken noemt. Ziedaar eene trouwe teekening van duizende erfjes en erven, waar duizende bij duizende kinderen opgroeien zonder eenige opvoeding. *'t Is al wel als er voedsel voor hen is;* men leeft daar van den eenen dag op den anderen en *voedt zich met alles wat men maar verteren kan.*

Van draagkracht voor belastingen zou men beter doen voor deze klasse der bevolking, *en die klasse telt millioenen leden,* niet te spreken, *want zij bezit die eenvoudig niet.*

»Men zal ons wel willen gelooven, als wij verzekeren dat *menig* dorpeling, in het regenseizoen *zijn buikband maar wat vaster aanhaalt, om den honger minder te gevoelen.*

»Spreek tot ouders, die in zulke omstandigheden verkeeren, niet van eenige zorg voor de opvoeding hunner kinderen, vooral niet om hen naar de school te zenden, om daar eenige nuttige kennis op te doen! Het zou immers zijn, den spot drijven met hunne ellende! — *alles dringt om te zorgen dat men niet van honger sterft.*

»Het zou ons niet verwonderen, als deze klasse bleek tevens *de talrijkste der bevolking* te zijn," enz.

De heer Poensen beweert dan ook dat de inboorling ons *innig haat en verfoeit.* En hij is zendeling, hij leeft te midden der inboorlingen. Een beroemd Fransch ethnoloog zeide mij eens: »Een zendeling is twintig reizigers waard."

De lezer kent nu den eerbied van den heer Kielstra voor »de majesteit van het recht". Het is voor het behoud van zijn twee duizend gulden 's jaars te wenschen dat hij meer eerbied toone voor de majesteit der beurzen

van de Dokkumer kiezers. Het is wel mooglijk, dat een enkele inboorling verzocht, onder ons bewind te komen. Maar wat zou de heer Kielstra zeggen van een Franschman die snakte naar de strengere politie onder de Elzassers? En waarom vechten dan sinds vijftien jaren honderdduizenden Atjehneezen wanhopig voor onze verwijdering?

Ik herhaal, ik wil wel gelooven dat de heer K. in Indië, te midden der inlandsche bevolking, rechtvaardiger jegens haar geweest is dan in Nederland. Maar waarom verraadt hij haar nu? De welwillendste verklaring is, dat hij reeds na eenige maanden door de parlementaire beri-beri werd aangetast. Maar dan ook was zijne zedelijke constitutie al zeer zwak. Nu, aan dien val is niet veel verbeurd.

Droeviger is de ontaarding van den heer Keuchenius, den eenige die nog een weinig karakter had. Hij heeft nu even averechtsche begrippen omtrent eer als de heer Kielstra. Hij beweerde, bij het gewawel over de Tjiomas-zaak, dat Rotterdam aan den heer Van Rees »*de eer*" had bewezen, hem af te vaardigen naar de Tweede Kamer. De eer, te behooren tot het meest geminachte lichaam! Tot een lichaam welks leden slechts trouw zijn aan één beginsel: lek de billen van de kiezers! De eer, te behooren tot een vereeniging van gepatenteerde huichelaars, meineedigen, dieven, falsarissen en moordenaars. De heer Keuchenius kent het woord van Herbert Spencer: »De volksvertegenwoordiging vertegenwoordigt slechts de gemiddelde *domheid* des volks." Hij kent de uitspraken van Rousseau, Leverdays, Multatuli en anderen, dat een »volksvertegenwoordiger" niets anders vertegenwoordigt dan de *belangen* van een kleine groep in zijn kiesdistrict. Hij weet, dat een kiesvereeniging niet de oogen vestigt op hen die het best *weten*, maar op hen die het best *praten*, op de frazenmakers. Hij kent zijne medeleden en weet dus, dat deze geen enkele *eervolle* onderscheiding verdiende noch ontving. Hij leest de hoofdartikelen van zijn vriend Kuyper over onze liberalisten, die zich krommen onder de pantoffel van Heemskerk en spreekt van hunne eer!! Hij weet, dat de zoo bekwame Multatuli wegens zijn eerlijke en eer-

volle staatkunde nooit kandidaat werd gesteld voor de Tweede Kamer, welker »Indische specialiteiten" juist uit zijne boeken het weinige zakelijke leerden dat zij wisten. [1])

Natuurlijk zijn zij te onedel om dat te bekennen. Alleen de advocaat de Labaer was zoo eerlijk. Hij beleed aan Multatuli: »Ja, zie je, als je altijd op een hoofdplaats van Java blijft om niets anders te doen dan Chineesche opium-smokkelaars vrij te pleiten, [2]) leer je nooit hoe in de Javaansche maatschappij de vork aan den steel zit. Dat leerde ik in uw *Max Havelaar* uit de beschrijving van ons bestuurs-*mecanisme*." (Zie in den vijfden druk blz. 53—66). Nu, Mr. Keuchenius is, helaas! gevallen, gelijk de rest. Hoe verpestend moet dan het *Binnenhof* wel wezen! Zelfs hij gevoelt niet, dat het de grootste schande is, lid onzer Staten-Generaal te zijn.

Bij de beraadslaging over de Tjiomaszaak werd het verstandigste woord gesproken door den heer Van Delden. Hij zeide: »Wanneer zelfs de toestand in Indië zoodanig ware als de heer Kielstra meent, dan nog zou het verkeerd zijn, dat deze Kamer hier een afkeurend votum uitbracht, waardoor aan het gezag aldaar een onherstelbaren knak zou gegeven worden." Maar dit verstandig woord was de schaamteloosheid zelve, omdat het niet gevolgd werd door een veroordeeling van alle koloniale staatkunde. Daarvoor was de heer Van Delden te dom of te laf. Die veroordeeling sprak Multatuli uit. Hij schreef, in gelijken geest, in de *Ideeën*: »De landvoogd, die den heer Roorda Van Eysinga verbande, deed zijn plicht." Dat wil zeggen: zijn *Nederlandschen* plicht, zijn plicht van dievenbaas.

Maar hij herinnerde tevens in de *Aanteekeningen* van

---

[1]) De Indische dagbladen klagen over hunne onbekwaamheid.

[2]) De loopbaan waarop mr. Van Gennep zoo trotsch is. Wel is waar schreef hij ook mooi over recht, maar in de Kamer verried hij Indië. Toen de eerste aflevering van *Het Recht in Nederl.-Indië* verschenen was, teekende een Nederlander te Batavia een spotprent, den landvoogd Rochussen voorstellende, die den algemeenen secretaris Visscher verzoekt: »laat mij *Het Recht in Nederl.-Indië* eens zien", maar ten antwoord krijgt: »Dat bestaat niet".

zijn *Max Havelaar*, de woorden van den Duitschen dichter:

> Dat is de vloek der slechte daad,
> Zij immerdoor iets slechts moet baren.

En daarom bleef hij vijf en veertig jaren lang streven naar de vervulling van zijn wensch voor Indië: »*De Hollanders er uit!*"

Een zieke freule. — Dokter, wat mag ik doen wanneer ik aan de betere hand zal zijn?

De dokter. — Freule, begin met de medicijnen in te nemen die ik u voorschrijf om beter te worden.

— Dokter, mag ik dan dansen? Dat is mijn grootste genot.

— Freule, begin met mijn medicijnen in te nemen.

— Dokter, mag ik dan rolpens en hoofdkaas eten; daar ben ik dol op.

— Freule, begin met mijn medicijnen in te nemen.

— Ja, maar dokter, die zijn zoo leelijk.

— Dat komt er van, freule, als men te veel zult en rolpens gegeten heeft.

— Dokter. ik gebruik liever pilletjes van Holloway en Brandt, die slikken zoo makkelijk. Ik lees elken morgen in de krant dat zij genezen van alle kwalen: hoofdpijn, maagpijn, uitvallen van de haren, buikverstopping, diarrhée, dysenterie, breuk, tering, cholera, kanker, melaatschheid en dergelijke ziekten.

— Freule, als u liever de kwakzalvers volgt dan mij, kan ik u niet genezen.

Lezer! die freule schijnt zeer dwaas, niet waar? Nu, even dwaas gedroeg zich de Nederlandsche Maagd tegenover Multatuli. Zij vond een advocaat in wijlen den heer Cohen Stuart, ambtenaar voor de Javaansche taal, zeer vrijzinnig in Indië, maar spoedig na zijn terugkeer uit Indië, Putteaansch. Hij verweet aan Multatuli geen volledig recept te hebben gegeven voor de genezing van onze maatschappij. Multatuli had duidelijk genoeg bij zijn optreding als hervormer gezegd: »De Javaan wordt mishandeld. Nederland is een roofstaat." Mij dunkt, zoo de Maagd een einde gemaakt had aan de mishandeling en de rooverij, zou de beterschap ter-

stond een heel eind opgeschoten zijn. Maar dat middel was te bitter, te »leelijk". Zij viel weer aan op hoofdkaas en rolpens en wierp zich in de armen der kwakzelvers Hoff-Thorbecke, Holloway-Van de Putte, Brandt-Van Eyk, enz. Verwonder u daarna nog, dat zij ziek blijft!

Multatuli haalde dan ook altijd medelijdend de schouders op over mijn voorstellen tot hervorming, zooals in het *Deventer Weekblad*. Hij was toen radicaler dan ik.

Men bleef steeds »bezijden het vraagstuk."

Waarom verkeert Indië in zulk een treurigen toestand? Ieder had een ontwijkend antwoord:

— Dat komt van de indigo-kultuur.

— Dat komt van de koperen duiten (duiteplaterij).

— Dat komt van de *pantjen* (onbetaalde heerendiensten ten behoeve der inlandsche hoofden).

— Dat komt van de landrente.

— Dat komt van de opiumpacht.

— Dat komt van de Chineezen.

— Dat komt van het gemeentelijk grondbezit.

— Dat komt van de kieswet.

— Dat komt van de losbandige drukpers.

— Dat komt van de regens in den bloeitijd der koffie.

— Dat komt van het ongeloof in Christus, wiens bloed de zonden der wereld wegneemt.

Men vertelt, dat Palmerston den heer Thorbecke een te groot man voor ons klein volk noemde. Misschien was het slechts een complimentje, zeer zeker was het een onjuistheid. Thorbecke viel zoo in den smaak onzer verburgerde en verboekte *bourgeoisie*, dat hij reeds spoedig na zijn dood een standbeeld kreeg, een onderscheiding waarop Spinoza, de grootste man in de wereldgeschiedenis, twee eeuwen wachtte en die aan Jan de Witt en Oldenbarnevelt nog niet ten deel viel. Met meer recht kan men zeggen dat de denkbeelden van Multatuli's verheven geest te groot waren voor de kleinzielige Nederlanders. Ook zijn hart en karakter waren hun te edel, te stoer. Natuurlijk trachtten de beide hoofdpartijen zulk een bondgenoot aan te werven, maar ondanks zijn armoede bleef hij trouw aan de zaak der

onderdrukten in Nederland en Indië. Dat is en blijft zijn schoonste eeretitel, waarbij de lauweren, met zijn stijl gewonnen, niets zijn.

Ik zoude nog kunnen spreken over zijn bestrijning van de moderne theologie (Zaalberg, Muurling, Renan, enz.), van de rechtsgeleerden (Levy c. s.; hij kon nooit het woord rechtsgeleerdheid lezen of hooren zonder minachtend te glimlachen), van zijn landgenooten (geteekend als Keulenaren, Samojeden, enz.; hij schreef mij: »ook mij is het wonen onder dat volk een ware marteling"), over zijn politieken blik (»Van Atjeh begint de nederlaag!" De drie Atjihneezen van de Putte, Lamping en Tels beweerden, dat hij aardig kon doorslaan, maar zijn mond moest houden over politiek), maar, gelijk ik reeds zeide, ik heb niet bedoeld een beeld van Multatuli te ontwerpen. Ik heb willen aantoonen hoe onwaardig Prof. Jan Ten Brink en *De Indische Gids* zich gedragen hebben door zulk een onderwerp af te roffelen met een paar bladzijden over stijl. En dan nog hoe.

Men had van een hoogleeraar in de letteren althans mogen verwachten, dat hij hulde zou hebben gebracht aan Multatuli's kracht in het scheppen van woorden. Wel is waar heeft, zoo ik wel ben ingelicht ben, Prof. Kern bij zekere gelegenheid (NB. in een lijkrede) beweerd, dat Multatuli geen begrip van taal had, maar ieder zal over die verwaandheid schaterlachen.

Van Multatuli's schoone en oorspronkelijke taal liggen iederen beschaafden Nederlander de sporen in het geheugen, van Prof. Kern's taal niemand.

Wel bewijst de heer Ten Brink hulde aan Multatuli's idiomatisch Fransch en Duitsch, maar hij zwijgt over zijn nog zeldzamer gave in vreemde talen te dichten. Evenmin spreekt hij over zijn beeldenschat. Multatuli spotte terecht met onze schrijvers, die altijd zweren bij: »moedig als een leeuw, wreed als een tijger, valsch als een slang," en dergelijke terminologie, ontleend aan beesten, die in Nederland nog niet inheemsch zijn, daargelaten het versletene. Multatuli was nieuw en tevens natuurlijk.

Zelfs als kunstkritikus heeft alzoo de heer Ten Brink

zich treurig aangesteld. Maar hij heeft zijn honorarium beet. Dat is de hoofdzaak.

Bij het verhoor van Pranzini werd eene hoer uit Marseille als getuige opgeroepen.

»Wat is uw beroep?" vroeg de voorzitter der rechtbank.

»*Artiste*," antwoordde de deerniswaardige vrouw.

Het onderscheid tusschen haar en Prof. Ten Brink is, dat zij slecht handelt uit armoede, de Nederlandsche hoogleeraar uit vrije verkiezing.

Ik ben den heer Dr. Jan Ten Brink even dankbaar voor de ongezochte gelegenheid, mij door hem geschonken, om over Multatuli te spreken als hij mij dankbaar zal zijn voor mijn welgemeende terechtwijzingen. Gaan wij over tot een anderen *Vilain:* Flanor.

»En ook gij, Brutus!" heeft misschien menig weldenkend lezer uitroepen na het afkeerwekkend opstel van Flanor in »*De Nederlandsche Spectator*", waarin hij de gevangenisstraf van Domela Nieuwenhuis toejuichte en hem voor verbanning aanbeval, dewijl hij durft beweren, dat onze bedienden ons geene gehoorzaamheid schuldig zijn.

Ik was over de lafheid van Flanor in het geheel niet verbaasd, want ik had ondervonden, dat hij, gelijk de meeste Nederlandsche gegoeden, sinds eenige jaren zich niet meer weet te verontwaardigen over laagheid. Ook hij is door de pest besmet geworden, gelijk Keuchenius en zooveel andere edele landgenooten.

Hij, Multatulist, had in den *Spectator* een walgelijke vleierij van Mr. P. Brooshooft [1]) opgenomen, waarin de ellendeling Mr. W. K. baron Van Dedem, de pleitbezorger van Droogstoppels uitzuiging op Java, de schaamtelooste huichelaar onder de »Javanen-vrienden" in de Tweede Kamer, verheven werd tot den Nederlandschen Decius!!

Ik was toen, op verzoek der redactie, vast medewer-

---

[1]) Deze Mr. Brooshooft is sedert tot redacteur van de Dorrepaalsch- of Droogstoppelsch-liberale Samarangsche *Locomotief* benoemd geworden door den directeur en eigenaar Van Kesteren, ook een »Javanen-vriend" en vleier van baron Van Dedem.

ker aan dat weekblad en wilde dus een woord van verzet doen hooren. Ik herinnerde, dat die Decius mij had willen doodschieten, dewijl ik de berooving van de milde mevrouw Van Zanten door Droogstoppel had willen beletten, en dat hij, na met zijn kogel mijn hoofd te hebben gemist, zijn bloedverwant Sloet met goeden uitslag verzocht had, mij broodeloos te maken, dewijl ik de verarming van de Javanen in de vorstenlanden door Droogstoppel in het licht had gesteld. Men zal in de geschiedenis der tweegevechten ter nauwernood de wederga van zulk een laagheid vinden.

De redactie van de *Spectator* erkende, dat in Mr. Brooshoofts opstel »*een adder in het gras school,*" maar vergeleek niettemin eenstemmig mijn verontwaardiging over zijn hulde met »*een storm in een glas water!*"

De baron Van Dedem heeft zich onlangs weder in zijn afkeerwekkende geaardheid doen kennen door, met twee moderne hemeldragonders, kinderen op een feest te Hoorn, waar hij, door Heemskerks voorkomendheid jegens de hofkliek, burgervader is, te doen zingen: »Nieuwenhuis moet zakkies plakken!"

Waarom hebben die drie lage wezens de kinderen niet verkracht? Dan ware hun werk van zielbedervers volkomen geweest. Of begrepen zij, dat de lankmoedigheid der onwaardige ouders dan uitgeput zoude zijn?

Men begrijpt nu, dat ik niet verwonderd was, toen Flanor, weinige weken na Multatuli's dood, zich in 't openbaar verblijdde omdat een vriend van Multatuli wegens zijne socialistische denkbeelden, en niet wegens majesteitschennis, gelijk het vonnis vermeldde, achter slot was gezet. Ja, hij was het die luide zeide wat ieder dacht. En hij kon het weten. Hij is vroeger rechterlijk ambtenaar geweest, hij telt nog naastbestaanden en vrienden onder de Haagsche rechters; hij onthult, dat de bewoordingen van het vonnis leugenachtig waren, dat Domela Nieuwenhuis onschuldig is gestraft geworden, en hij, meester in de rechten, juicht!

En op die lafheid stapelt hij domheid. Hij heeft een opgewonden hoop Amsterdammers »Oranje boven!" hooren schreeuwen, en hij, die zich dagelijks laaft aan de geschiedenis van Griekenland en Rome, hij die weet,

dat de Tarpejische rots nabij het Kapitool stond, schreeuwt gelijk het volk en vertelt ons, dat het socialisme is »weggevaagd".

Wat moet hij beteuterd hebben opgekeken over Domela Nieuwenhuis' triomftocht te Amsterdam op 4 September!

Mr. W. K. baron Van Dedem en Flanor, *alias* Mr. C. Vosmaer, hebben zich in hunne bejegening van Domela Nieuwenhuis aangesteld gelijk het Rotterdamsche grauw of »ongedierte", neen veel schandelijker, want dit ongedierte was dronken en zij waren nuchter. Of mag ik als verzachtende omstandigheid doen gelden dat ook zij te veel oranjebitter hadden gedronken? Hoe het wezen moge, men schaamt zich Nederlander te zijn.

Ik zou nog een verontschuldiging aanvoeren, zoo Flanor schatrijk was en dus geld verliezen moest in de aanstaande socialistische omwenteling. Maar neen! hij bezit slechts wat hij door jaren langen arbeid heeft verdiend, terwijl Domela Nieuwenhuis rijk is en veel zoude moeten opofferen bij verwezenlijking zijner denkbeelden. En als Domela Nieuwenhuis tot algemeene offervaardigheid aanspoort, werpt Flanor hem met drek!

Hij, die zich niet verrijkte met den arbeid van anderen, kiest partij tegen den rechtvaardige voor de dieven! Was ooit de lafheid dommer?

En wat is de misdaad, die het bloed van Flanor vermag te doen koken? Domela Nieuwenhuis beweert, dat de bedienden hunnen meesters geene gehoorzaamheid schuldig zijn. Is dat nu zoo ongehoord? Göthe, die in groote gunst stond bij enkele vorsten, bekende: »Welk recht wij hebben te besturen, wij vragen het niet, wij besturen. Te weten, of het volk het recht heeft ons af te zetten, — dat houdt ons alles behalve bezig; wij zorgen slechts dat het niet in verzoeking gerake het te doen."

Alle dwang, aan mondigen opgelegd, is onzedelijk. De waardigheid van den mensch komt in opstand tegen elk gebod. Het gezag is één van aard. De sluitsteen van het gewelf is de gehoorzaamheid aan God. En Flanor heeft zich in het geheel niet gegeneerd, de gehoorzaamheid aan zijn God op te zeggen. Maar nu

anderen verder gaan en trouw blijven aan hun beginsel, gilt hij beangst, gelijk de water- en melk-liberalen van 1789 en later, die het plantje der vrijheid willen omkappen, zoodra het door hen gestrooide zaad opschiet.

Niet lang geleden koesterde Flanor een waardiger dunk van de menschelijke natuur. Hij begreep dat elk gebod verlokt tot verzet. Hij beval aan het beeld van Spinoza onafgeperkt te laten, en maakte zich sterk, dat dan niemand het bevuilen zoude, terwijl juist een hek zou verleiden tot tarting. Hij verklaarde, dit overal te hebben waargenomen. Hij is spoedig ontaard.

Ik las in *La Mode Illustrée* van 8 Mei een opstel van Emmeline Raymond, getiteld *L'exercice de l'autorité* [1]) en daarin de woorden: »Hoe kiescher de ziel is, des te meer verlicht het gezag zijn juk. Hoe kleiner, gemeener, lager deze ziel is, des te meer wordt het gezag dat zij uitoefent drukkend, plaaglustig, aanmatigend, desnoods woest, wreed." Ik dacht aan Flanor. En hij, die van de ouden geleerd heeft elke ontwikkeling *ab ovo* [2]) te volgen, moest begrijpen dat zijn dunk van de bedienden het ei is van »keizerswaanzin".

Ik ga nog verder en beweer, dat het iedere onbedorvene ziel moet hinderen, zelfs bevelen te geven aan een mondige.

Ik begrijp wel dat men niet in een hand-omdraaien de maatschappij kan veranderen en moeilijk bejaarde menschen kan bewegen, af te zien van diensten waaraan zij gewoon zijn, maar men schelde daarom de hervormers niet uit.

In de Vereenigde Staten en Zwitserland helpen de meeste gegoeden zich zelve veel meer dan ten onzent.

En heeft het Flanor nooit geërgerd dat de beroemde schrijver La Bruyère bediende was bij een prins?

Is misschien de toestand van Flanors bediende niet even vernederend? La Bruyère stond hoog boven zijn meester, en misschien staat Flanor even laag beneden zijn knecht of »meid". Althans van deze is het niet bekend, dat zij een onschuldigen, edelen gevangene met vuil wierpen.

---

[1]) De uitoefening van het gezag. [2]) Van den oorsprong af.

En waarvoor al die lafheid? Om de billen van Willem III te mogen lekken? En hij, Flanor, nam vroeger mijne herinnering aan *Richteren* IX op, waarin de koningen worden gelijk gesteld met de kwaadaardige distelen. Nu, Flanor, stik in die billen en verdwijn!

S. E. W. Roorda van Eijsinga.

S. E. W. ROORDA VAN EYSINGA.

(8 Augustus 1825—23 Oktober 1887.)

Slechts gedurende korten tijd is Roorda van Eysinga bekend onder de arbeiders, door zijn schrijven in het *Groninger Weekblad* en in *Recht voor Allen* en toch hoe spoedig heeft hij zich een weg weten te banen in de harten van duizenden hunner! Zij gevoelden dat hetgeen hij schreef bij hem voortkwam uit de zucht om zonder aanzien des persoons op te komen voor het recht van de verdrukten en vertrapten, dat het hem niet te doen was om door zijn geschrijf lauweren in te oogsten, maar dat hij schreef omdat hij iets te zeggen had.

En zoo was het ook; zijn geheele leven is één voortdurende strijd geweest in 't belang der mishandelden. Op Java waren het de arme inboorlingen, in Europa de proletariërs die in hem hun natuurlijken vriend en pleitbezorger hadden. Toen hij door den banvloek van den liberalen gouverneur-generaal Sloet van de Beele Indië moest verlaten, toen zeide de Javaansche bediende, die 13 jaar in zijn dienst was, snikkend tot hem: **»Mijnheer is te goed voor den kleinen man.**" Die lofspraak kenschetst den geheelen man en moesten wij een opschrift boven zijn graf plaatsen, wij zouden er geen beter voor weten.

Een korte levensschets van onzen vriend Roorda zal velen zeker niet onaangenaam zijn, nu wij de stukken van zijn hand herdrukken, waardoor hij de vriend is geworden van de verdrukten en lijdenden, en het zou hem zeker goed doen als hij wist in hoe menige arbeiderswoning zijn beeldtenis den wand versiert en hoevelen met belangstelling iets naders hooren uit het rijke en veel bewogen leven van dezen edelen strijder.

Men verwachte geen uitvoerige en volledige levens-

beschrijving, gelijk te beurt valt aan onbeduidende personen, als ze maar lid zijn van de Maatschappij voor letterkunde of dergelijke oudbakken vereenigingen, neen, wij zullen slechts een schets ontwerpen van zijn leven, waardoor men hem leert kennen in zijn werken, waardoor men een indruk krijgt van den persoon zooals hij was en handelde.

Eduard Douwes Dekker en Sicco Roorda van Eysinga — zietdaar twee namen, wier dragers door vriendschap verbonden bleven gedurende jaren en die beiden zullen schitteren in 's lands geschiedboek, wanneer al de kleingeestige en bekrompen mannetjes, die hen vervolgden en mishandelden, reeds lang vergeten zijn of blijven voortleven, niet door hun eigen grootheid, maar door hun houding tegenover die twee, evenals de naam van een Pilatus bekend is gebleven wegens zijn vonnis tegen Jezus van Nazaret. Die twee namen omvatten een stuk geschiedenis van Nederland en zijn Oost-Indische bezittingen, dat waarlijk niet strekken kan om den roem van ons land op het einde der XIXe eeuw te verhoogen. En het getuigt zeker niet voor hen, die de macht in handen hebben, dat de mannen, op wie het nageslacht eens grootsch zal zijn, gedurende hun leven gedwongen werden om òf het land te verlaten en hun betrekking vaarwel te zeggen om in meerdere of mindere mate in den vreemde een armzalig bestaan voort te slepen, òf elders een loopbaan te zoeken, die hun ontzegd was in hun vaderland. Een volk dat zijn groote mannen niet weet te eeren, is hun niet waard, maar in deze is niet het volk de schuldige, want dit is buitengesloten van elken invloed op de leiding van 's lands zaken, neen, de regeerende klasse, op wier hoofd dus alle schande neerkomt van de mishandeling, waaraan die twee ten prooi waren.

Sicco Roorda van Eysinga werd op 8 Augustus 1825 geboren in Neerlands Indië, waar zijn vader predikant was. Na den dood des vaders keerde de jeugdige weduwe met haar kinderen naar Nederland terug, om beter te kunnen zorgen voor de opvoeding harer nog zoo jonge kinderen. En dat die taak een gemakkelijke was, kan men niet beweren, daar vooral Sicco reeds vroeg be-

halve een voortvarenden, helderen geest een zelfstandigheid van karakter toonde, die moeilijk te leiden was. De moeder wist echter het hart van haar kinderen te winnen en dat in zulk eene mate, dat ook Sicco tot aan zijn dood — en dat niettegenstaande hij een weg opging, die haar goedkeuring niet wegdroeg — een teedere, bijna afgodische liefde voor haar behield.

In een zijner brochures, die hij haar stuurde, staat de volgende opdracht: *Aan mijne moeder, die mij leerde ijveren voor waarheid en recht.* Daaruit blijkt het aandeel, wat hij aan zijn moeder toeschreef, van zijn diep gevoel voor waarheid en recht.

Reeds als knaap openbaarde zich dit gevoel en waar men allicht geneigd was te spreken van onhandelbaarheid, daar sproot dit daaruit voort, dat hij geen onrecht kon dulden niet alleen, maar moedig op de bres stond om het te bestrijden waar hij het zag.

Hij werd op school gedaan bij den heer Van Berkel te Montfoort, om voorbereid te worden voor de militaire akademie te Breda, daar zijn lust hem dreef om als officier naar Indië te gaan. Alles ging naar wensch en op jeugdigen leeftijd vertrok hij als officier der genie naar Oost-Indië. Onuitputtelijk was hij in het verhalen, als hij op zijn gezellige en onderhoudende wijze uit allerlei staaltjes aanwees, hoe 'n rommel het in één woord toen ter tijd in Indië was. En Roorda was niet op zijn mondje gevallen, zoodat hij zich niet ontzag om telkenmale waar hij onrecht zag of ondervond, daartegen de stem te verheffen. Maar daarbij was hij een aangenaam prater, die een ieder wist in te nemen, zoodat van hem verdragen werd wat een ander ten zeerste zou zijn kwalijk genomen. Hij was wat men noemt zeer „getapt" onder zijn kameraden. Echter de krijgsdienst, waartoe hij zich had laten verlokken door het mooie uniform en de hoop op snelle bevordering, stond hem spoedig tegen en wat gelukkig was hij, toen hij kon overgaan als ingenieur in civielen dienst. Hij roemt de inlanders, die veelal — maar volgens hem ten onrechte — worden uitgemaakt voor lui en met wie hij best kon omgaan, omdat hij ze als kinderen behandelde. Zoo verhaalt hij uit eigen ervaring, hoe hij in 1853 als luitenant der

genie bij een werk aan den mond der rivier Solo 4000 arbeiders onder zich had, in de wandeling door onze behoudslieden bestempeld met den naam van »vagebonden". Zelf bewoonde hij een bamboe-huis, waar hij niets kon afsluiten, terwijl zijn eenige politie bestond uit 4 Europeesche en 16 Inlandsche sapeurs. Gedurende 22 maanden hebben die »vagebonden" noch geld, noch kleeren, noch eetwaren gestolen. Eenzelfde ondervinding deed hij op in 1861 als ingenieur bij de bruggen en wegen en na de vermelding daarvan voegt hij er zeer terecht bij: »Beproef het eens om in Europa een koffer met 20,000 frank voor uw deur te zetten, zooals ik gedaan heb te Tandjong Wedoro en in Demak en gij zult geen kwaad meer spreken van de Javanen."

De vagebonden zijn blijkbaar elders te zoeken en wel in de hoogere en allerhoogste kringen, want als de oorsprong van veler schatten eens nauwkeurig bekend was, dan zou men zien hoe vele »geëerde" regeeringspersonen en Indische specialiteiten hun talenten het meest en het best hadden ten toon gespreid door de specialiteit om hun zakken te vullen ten koste der inlanders.

Later werd Roorda administrateur op een plantage en in deze betrekking toonde hij hoe de leiding van zulk een zaak uitstekend aan zijn handen was toevertrouwd, althans hij vervulde haar tot groote tevredenheid van den eigenaar, die de groote winsten opstak als gevolg van zijn beleidvol en goed beheer.

Meermalen schreef hij in de bladen en dat hij zich bij die gelegenheid niet ontzag om flink de waarheid te zeggen aan de regeering over verschillende daden en besluiten, dat behoeft ter nauwernood vermeld te worden. Het is om een dier artikelen, getiteld: *Solo en de resident Nieuwenhuyzen* in den *Java-Bode* van 25 Juni 1864, dat Roorda ontslagen werd uit zijn betrekking en bovendien verbannen uit Indië. Kwaad bloed had overigens reeds zijn bekende *Vloekzang of de laatste dag der Hollanders op Java* gezet. De geschiedenis van dat lied is bepaald merkwaardig, want ofschoon Roorda geen dichter was, toch heeft hij een lied gemaakt, dat hem als een tweede Rouget de l'Isle zal maken tot den bard der revolutie, als de Javanen eenmaal in opstand

zullen komen tegen Nederlands tirannie. Van dit lied getuigde een onzer krachtigste dichters dat hij wenschte dien vloekzang gemaakt te hebben. Zelf vertelt hij er van: »Den volgenden morgen, terwijl ik mij in de badkamer ontkleedde, ontsprong de Vloekzang aan mijn verkropt gemoed. Ik schijn vreeselijk gebulderd te hebben, want de bediende van mijn huisgenoot liep naar zijn heer met de woorden: »Ik geloof, dat de heer Roorda onaangenaamheden heeft met zijn opziener, want hij bromt zoo kras in de badkamer." Nu en dan reciteerde hij den zang onder vrienden en gedurende drie jaar sluimerde het gedicht in zijn portefeuille. Na December 1863 werd het meer bekend en het schijnt dat zekere heer Gerard d'Abo het meest heeft bijgedragen om dien zang te verspreiden en bekend te maken en Roorda getuigt er van: »Zoo immer de Vloekzang als een »klewangwettend krijgsgezang" wordt geslingerd te midden van muitzieke drommen, ruste de verantwoordelijkheid daarvoor op de heeren Gerard d'Abo, Pels Rycken en Nieuwenhuyzen."

Ook maakte een geestige toast, waarvan wij te vergeefs getracht hebben den oorspronkelijken tekst weer te geven, veel opgang en ofschoon het gerucht van Roorda's geestigheid spoedig algemeen bekend was, wederom vermeerderde hij daardoor het aantal zijner vijanden.

Maar bovengenoemd artikel deed de deur toe, want Roorda had daarin niet meer of minder gezegd dan dat Nederland door zijn batig slot een diefstal beging jegens Indië en dat hij daarom vorderde dat de Nederlanders breken zouden met de verachtelijke koloniale staatkunde. Immers in het vonnis leest men:

> »Dat eindelijk de schrijver in scherpe bewoordingen zijn gemoed lucht geeft over het beginsel, hetwelk bij het moederland op den voorgrond zou staan, het trekken van batige saldo's ten koste van het welzijn der inlandsche bevolking;
>
> dat het onmisbaar moet leiden tot vernietiging van de zedelijke kracht der regeering, tot afkeer en verachting van de Nederlandsche heerschappij, indien de regeering toeliet dat ongestraft de vroe-

gere en latere indische regeringen en de koloniale regering en wetgeving in het moederland, zoo ergerlijk werden aangerand en door het slijk gesleept, dat de openbare rust vordert, dat ernstige maatregelen tot beteugeling van het kwaad worden genomen."

Behalve den generaal Kroesen, die tijdens de verbanning van Roorda nog niet benoemd was geworden en den heer Keuchenius, die zich niet bij de oogendienaars aansloot, werkte de geheele Raad van Indië mede om het ontslag en de verbanning van Roorda door den gouverneur-generaal goed te keuren.

En toch, alle deskundigen erkennen nu dat hij gelijk had en dat het batig slot indedaad niets anders was dan roof en diefstal, zonder dat er ooit pogingen gedaan zijn om Roorda in het gelijk te stellen. Het zou te ver voeren om al die getuigen hier aan te halen, maar wie het bewijs wil kennen voor zijn bewering met talrijke aanhalingen van zoogenaamde autoriteiten, die leze zijn voortreffelijk artikel, getiteld: Un misérable système d'exploitation ou ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas (Een ellendig stelsel van exploitatie of wat men ziet en niet ziet) in de *Philosophie positive* van September en Oktober 1882, onder redaktie van Robin en Wyrouboff. In zijn brochure: »Mijn verbanning. De officieele waarheid", spreekt hij het uit: Al veroordeelt mij ook ieder ander landgenoot, na eeuwen zal het Javaansche volk mij vrijspreken en de heeren Franse van de Putte, Rappard, Dorrepaal en diens sycophanten voor zijne vierschaar trekken en tot de kleine schare in het oosten, die belangeloos ijveren blijft voor den Javaan, richt hij de volgende oproeping: »en als wederom een uwer uit uw midden wordt weggerukt door de wraakzucht van den landvoogd en een nieuwen post levert voor die lange, met menschen betaalde rekening, die de minister van koloniën, tot bewaring van de vriendschap, met zijn lasthebber blijft voortzetten, sluit u dan nauwer aaneen, getrouw aan het woord van een der edelste strijders van onzen tijd: laat ons doen als in den oorlog, als er een kameraad valt sluiten wij de gelederen."

Zoo werd dus Roorda verbannen uit Nederlandsch-

Indië en ontslagen uit zijn betrekking als ingenieur, zonder aanspraak op pensioen. Zijn misdaad bestond daarin dat hij de waarheid zeide, maar zulk een vergrijp tegenover regeeringspersonen blijft nooit ongestraft. Vleien tegenover zijn meerderen en neerzien op zijn zijn minderen — zietdaar wat noodig is om vooruit te komen en noch het een noch het andere lag in Roorda's karakter. Vooral in Indië verdraagt men weinig kritiek en dus voor een kritischen geest als Roorda was aldaar geen plaats. De man, die vooral de hand heeft gehad, in die verbanning, is de heer Dorrepaal, door hem meermalen vereenzelvigd met Droogstoppel uit Multatuli's Max Havelaar en die het erg op Roorda gemunt had omdat hij door dezen was belemmerd in zijn »plunderingen". En de man, die dezen Droogstoppel de behulpzame hand bood, was baron mr. W. K. Van Dedem, neef van den toenmaligen gouverneur-generaal Sloet Van de Beele en thans lid der Tweede Kamer, specialiteit voor Indische zaken en bij de gratie van Heemskerk burgemeester van Hoorn. En eindelijk de man, die veel had kunnen voorkomen, daar hij met alles bekend was, mr. Nieuwenhuyzen, gewezen resident van Solo, zweeg. Dit was te erger, daar juist hij Roorda's zegsman was, wat het feit der omkooping van de politie in Solo door Droogstoppel (Dorrepaal) aangaat en daar Roorda menigmaal de pen opvatte om dezen heer te verdedigen.

Roorda kende Indië door en door, hij wist welke gebreken er kleefden aan het inhalige uitzuigingsstelsel dat Nederland steeds toepaste, maar hij was niet, gelijk hij het zelf aardig uitdrukte, »de type van een in Nederland »algemeen geacht" man en hoopte het nimmer te worden, zoolang ons volk niet verbeterde." Door de verschillende betrekkingen, die hij aldaar bekleedde, te weten: genie-officier, beheerder van een gedwongen aanplant, beheerder van vrije aanplantingen, landmeter, adjunkt van een hoofdingenieur bij den waterstaat, redakteur van een oppositie-blad, chef van de opmetingen voor een vloeiings- en scheepvaartkanaal en ingenieur bij de spoorwegopnemingen, was hij meer dan anderen in de gelegenheid de Inlandsche bevolking te

leeren kennen. Daarbij kwam — wat een zeldzaamheid mag heeten — dat hij den Javaan een goed hart toedroeg en hem te veel liefhad naar den zin der batig-slot-mannen en rijkworders. Maar .... hij was niet bruikbaar, omdat hij de regeeringspolitiek niet volgde, omdat hij liever als slachtoffer viel dan medeplichtig te worden aan de misdadige politiek toen eenmaal zijn oogen geopend waren voor het schandelijk exploitatiestelsel, dat de Nederlanders toepasten op den Javaan onder den huichelachtigen schijn van zulks te doen voor zijn bestwil.

Dat hij niet alleen stond, blijkt b. v. uit het feit dat een zijner vrienden op het vernemen van zijn banvonnis het portret van den gouverneur-generaal zou hebben omgekeerd aan den wand, daar dit gelaat hem een zwarte daad herinnerde.

Roorda moest dus Indië verlaten. Vóór zijn vertrek naar het moederland werd hij zwaar ziek en zeker zou het een uitkomst voor de regeering zijn geweest, indien Roorda nooit in levenden lijve den vaderlandschen bodem had betreden. Maar gelukkig dat hij er boven opkwam en dus in staat was om een kruistocht te openen in Nederland tegen de Indische regeering en het noodlottige heerschende stelsel.

Zijn drie adressen aan de Tweede Kamer zijn een aanklacht tegen het stelsel, dat in Indië toegepast werd en doen tevens zien hoe de willekeur heeft voorgezeten bij het uitspreken van zijn banvonnis. In het eerste, getiteld: Een mysterie, waarbij als bijlage werd gevoegd zijn brochure: Mijn verbanning. De officieele waarheid, gedateerd uit Groningen, 18 September 1865 en geteekend achter zijn naam met zijn geliefde titelatuur : [1]) De ontslagen en verbannen ingenieur der tweede klasse bij de kommissie tot vervoermiddelen op Java, zegt hij niet te klagen, maar aan te klagen en »medelijden te verlangen, niet voor mij zelven maar voor minstens dertien millioen mishandelde, stelselmatig verarmde, beroofde Javanen." En waarlijk hij geeft een opeenstapeling van onbillijkheden en onregelmatigheden, die tegen-

---

[1]) Hij noemde zich steeds bij voorkeur: niet-eervol ontslagen ingenieur.

over hem begaan zijn. De tegenpartij »begint een soort van proces tegen mij op verzoek van een koopman; zij houdt mij onkundig van de namen en grieven mijner beschuldigers; zij vervalscht de aanklacht; zij deelt mij niets mede omtrent de bezwaren van het openbaar ministerie; zij geeft geen last mij een afschrift van de valsche akte van beschuldiging te doen toekomen; zij denkt eene misdaad uit: »laster tegen een volk"; zij straft mij wegens laster onder eene strafwet, die alleen een liegenden lasteraar kent; zij stelt de drukpers-verordening willekeurig ter zijde; zij verminkt (dus zij vervalscht) mijn vonnis; zij geeft voor dat ik gevaarlijk ben voor de openbare rust en orde, maar laat mij niettemin meer dan drie maanden ongestoord te midden van »listige en kruipende" bondgenooten; zij ontslaat mij uit 's lands dienst; zij vernietigt mijn bestaan en mijn pensioen; zij houdt mijne Memorie van verdediging achterwege, in het vertrouwen op de slechte geruchten omtrent mijne ziekte." En na dit alles verwijt men hem dat hij te hartstochtelijk is!

Zijn tweede adres, door hem genoemd een getuigenis *à décharge*, is getiteld: Trekt Nederland batige saldo's ten koste van Java? waarin hij aantoont, dat jonkheer mr. H. C. Van der Wijck, lid van den Indischen raad van Staten in eén brochure hetzelfde beweert als hij. [1])

---

[1]) Het onderscheid tusschen Roorda en Van der Wijck bestaat hierin, dat laatstgenoemde 28 jaar lang gestaan heeft in dienst van het batig slot, dat hij tegen hoog loon de schatkist heeft helpen stijven door te scheppen uit de zakken van Javaasche indigo- koffie- en suikerplanters, dat hij meer dan eenig ander hoofd van gewestelijk bestuur zorgelooze Javanen met opium heeft bedwelmd, gedemoraliseerd en vergiftigd, dat hij zich medeplichtig heeft gemaakt aan het meest gewetenlooze banvonnis, dat ooit werd voltrokken en dat hij *daarna* een beroep deed op het zedelijkheidsgevoel van het Nederlandsche volk en uitvoer tegen het terecht gevloekte Batig Slot, waaruit hij niettemin een jaarlijksch pensioen van minstens f 8000 blijft trekken, terwijl Roorda zichzelven een banvonnis op den hals haalde omdat hij geen medeplichtige eener eerlooze regeering wilde wezen. Vergelijk zijn ontleding van Onze Koloniale Staatkunde.

Roorda nam hem dit zeer kwalijk, want »als men 28 jaren lang heeft meegeschaft aan een gemeenschappelijken, wèl voorzienen bak en nog een soepkaartje meê naar huis krijgt voor zijn ouden dag, heeft het geen voeg, allerminst zoo lang men van dat kaartje profiteert, uit

Het derde heet: Heftigheid en gemoedsbezwaren. Daar het aan doovemansdeuren geklopt scheen, vroeg hij ten derden male aan de kamer een onderzoek omtrent bepaalde punten, die hij scherp formuleert. Ten derden male verzocht hij geen gunst, maar recht, maar ten derden male werd hij afgewezen.

Verder verschenen van zijn hand verschillende brochures, zooals: De »liberalen en mijne verbanning," waarin hij meedoogenloos de les leest aan de huichelachtige liberalen, die onder schoonklinkende leuzen er op uit zijn, om Indië te maken tot een melkkoe en om zichzelven te verrijken ten koste van de arme bestolene en mishandelde inlanders. Hij herinnert eraan, hoe Thorbecke, de groote Thorbecke, als hoogleeraar zijn studenten trachtte in te prenten: *de beste miaister is hij, die de Tweede Kamer het best bij den neus weet te leiden* en hoe hij dit als minister op kostelijke wijze in praktijk wist te brengen, hoe hij zelf verklaarde dat er bederf of verrotting in den staat was en intusschen de hand niet uitstak om hierin verbetering te brengen.

Later verschenen van zijn hand de brochures: Mijne verbanning en mijn vloekzang, Eene andere waarheid dan de officieele en Eene ontleding van onze Koloniale Staatkunde.

En al die brochures leveren nieuwe bijdragen ter kenschetsing van personen en toestanden, die het nageslacht zullen leeren op welk een schaamtelooze wijze men de Javanen heeft uitgezogen en verarmd, om zichzelven te verrijken.

Maar onder die allen zouden wij de eerepalm toekennen aan de artikelen die hij schreef in *la Philosophie positive* onder den titel van *Un misérable système d'exploitation* en waarin hij een belezenheid toont, die aan het ongelooflijke grenst en in een saamgedrongen vorm — wij meenen dat die artikelen te veel leveren, wat met het oog op tijdschriftartikelen noodig was — meer stof leveren voor de kennis van Indië en Nederlands

---

de school te klappen en rond te kraaien: ik wist wel, dat de menagemeester de zwarte leveranciers bedotte, maar ik hield mijn mond, want wij schaften er goed van."

handelwijze tegenover het overwonnen Insulinde dan eenig ander geschrift, te meer daar het tevens de bronnen aan de hand doet om uit te putten.

Natuurlijk zweeg men daarover in Nederland, waar middelmatigheden elkander op een geheel onverdiend voetstuk zetten en het in onwetendheid gehouden volk veelal als grootheden leert verheerlijken mannen van beteekenis, wier namen later volkomen uitgewischt zullen worden als niet de moeite van het onthouden waard en waar anderen, op wie elk ander land trotsch zou wezen, worden verdrongen en buitengesloten van alles, zoo niet verbannen of genoodzaakt elders te leven. Echter Roorda had zijn doel bereikt, nu hij in zulk een veel gelezen tijdschrift der wereld kond had kunnen doen van een stelsel van uitzuiging, dat in zijn geraffineerdheid alles overtrof, wat men op koloniaal gebied had aanschouwd en dat wil wat zeggen, daar alle koloniale mogendheden in gemeenheid en laagheid een onedelen wedstrijd hebben gehouden, wie de laagste middelen zou toepassen tegenover inlandsche volkeren, die men zoogenaamd kwam »beschaven"!

Roorda vestigde zich na eenig rondzwalken metterwoon te Brussel, maar later vertrok hij vandaar naar Zwitserland. Een korten tijd was hij aldaar werkzaam als ingenieur, maar het grootste deel van zijn verder leven wijdde hij aan de journalistiek. De *Indische Opmerker* was het blad, dat hij regelmatig door zijn artikelen op de hoogte hield omtrent alles, wat er zoo al geschiedde op industrieel, landbouwkundig, sociaal en wetenschappelijk gebied in Europa. Ook met verschillende andere bladen stond hij gedurende korteren of langeren tijd in verbinding.

Leefde hij eerst in de buurt van Genève, de koude wind en de snelle afwisseling van temperatuur maakten het hem met het oog op zijn gezondheid noodzakelijk — tweemaal deed hij een longontsteking op — om te verhuizen en zoo vertrok hij naar het meer gedekte en mildere Clarens aan het meer van Genève, waar hij zich zeer gelukkig gevoelde te midden van zijn talrijk gezin, dat in hem een liefdevol verzorger vond.

Was het wonder dat Roorda, wiens hart steeds warm

had geklopt voor de verdrukte inlanders, zich het lot begon aan te trekken van de proletariërs in Europa, wier toestand, al was het in eenigszins gewijzigden vorm, zóóveel gelijkenis vertoonde met dien der gekleurden? Op het laatst van zijn leven verruimde zich zijn gezichtskring en hij heeft het woord tot waarheid gemaakt, dat hij eenmaal schreef in Mijne verbanning: »zoo lang ik nog een klank kan uiten, zoo lang ik nog eene pen kan voortbewegen, zal ik blijven spreken en schrijven voor de zwakken tegen de sterken." Hij schreef dit met het oog op de verdrukte Javanen, maar hij deed hetzelfde voor de mishandelde arbeiders. En als hij schrijft: »en wanneer, in later eeuw, een Javaansch geschiedschrijver het tafereel ontrolt van de zegeningen door de tot inkeer gebrachte overheerschers over zijne vaderen uitgestort, dan zal hij misschien welwillend ook een oogenblik verwijlen bij mijne zwakke maar welgemeende pogingen en op den achtergrond van zijne schilderij misschien ook mij een nederig plaatsje inruimen in de schaduw van die gestalten die »met het voorhoofd de sterren hebben geraakt", dan gelooven wij dat hij zich niet vergist heeft, want inderdaad, eenmaal zal hij dit nederig plaatsje innemen, wat zijn hoogste trots scheen te zijn. Ja, meer dan dat. Hij zal evenzeer een plaats krijgen in de jaarboeken van de geschiedenis van het lijdend en strijdend proletariaat, waarvoor hij de pen voerde als het wapen, dat hij het best kon hanteeren tegen regeeringen, die het arbeidende volk zijn rechten onthielden om zelve de baas te kunnen blijven.

Hij gevoelde zich getrokken tot den kleinen man en waar dezen onrecht werd aangedaan, trad Roorda op als zijn pleitbezorger en daarom gevoelde ook omgekeerd de kleine man zich getrokken tot Roorda. Toonde hij in zijn eerste stukken anarchistische neigingen, waartoe zijn omgang met Réclus, Metschnikoff en anderen zeker veel bijdroeg, langzamerhand begon hij in te zien dat de anarchie onmogelijk in de praktijk kon opgaan, als men de graad van kennis bij het volk in aanmerking neemt, dat in elk geval het socialisme moest voorafgaan. Had hij geen leven buiten de beweging om geleid evenals Réclus, hij zou zeker spoedig hebben ingezien,

hoe onverantwoordelijk het zou zijn om het niet georganiseerde proletariaat ten strijde te voeren tegen de georganiseerde macht van het kapitalisme. Bij velen is het anarchisme niets anders dan een reaktie tegen het autoritaire optreden van vele „leiders" en een afkeer van het parlementairisme, maar wij meenen dat men deze beide meeningen kan deelen met de anarchisten zonder echter anarchist te zijn, daar dit betrekking heeft op den toekomstigen vorm der maatschappij. Voor het juiste begrip der dingen is het gemis van goede bepaling een groote ramp, want menigmaal spreken menschen over geheel andere zaken, daar de een aan hetzelfde woord een geheel andere beteekenis geeft dan de ander. Goede begripsbepaling is een eerste voorwaarde ter voorkoming van veel verwarring. Veel misverstand nu komt voort uit dit gemis aan goede begripsbepaling.

Overigens Roorda's brieven mogen voor zichzelven spreken, zonder dat wij zullen trachten er een uitleg aan te geven. Zijn geest was weinig gemaakt voor een bepaald stelsel en daarom zou een partijverband waarschijnlijk weinig sympathie bij hem hebben gevonden, ofschoon hij aan den anderen kant het noodzakelijke daarvan niet kon ontkennen. Op zijn leeftijd valt het altijd moeilijk om zich in zeker verband te schikken, maar toch ter wille van de zaak zou hij zich dit getroost hebben.

Afkeerig van alle gelooven op gezag, stond hij ook aan de zijde der vrijdenkers en toen het internationaal vrijdenkerskongres te Amsterdam plaats vond, toen was oók Roorda een dergenen, die opgekomen waren om de rechten van het vrije onderzoek te bepleiten. Menigeen herinnert zich zeker nog de geestige redevoering, waarmede hij het kongres opende, sprekende over de stelling, dat juiste begrippen de beste voorwaarden vormen voor een juiste leefwijze.

Roorda ging door voor wat men in den regel noemt een lastig mensch, maar dat kwam omdat hij niets over zijn kant liet gaan en waar hij onrecht zag, daar trad hij ertegen op zonder aanzien des persoons. Natuurlijk is dit een lastige eigenschap in een maatschappij, waar

de regeerders wenschen dat men de oogen voor veel en velerlei zal sluiten. Uit eigen ondervinding weten we dat Roorda een trouw vriend was, die onrecht wist te bekennen wanneer hij overtuigd werd onrecht te hebben gedaan.

Als redakteur van *Oost en West* kwam ik in schriftelijke betrekking met Roorda en later was het mijn veroordeeling door de rechtbank te 's-Gravenhage, die hem er toe bracht om mede te werken aan *Recht voor Allen*. Nauwelijks ontslagen uit de gevangenis, ontving ik een brief van Roorda, om mij uit te noodigen bij hem in de heerlijke natuur te komen, ten einde herstel te vinden voor mijn gezondheid, die geleden moest hebben ten gevolge van de mishandelingen, mij door de Nederlandsche regeering aangedaan. Had ik hem reeds ten vorigen jare bezocht, vóórdat ik mijn straftijd onderging, met genoegen gaf ik gehoor aan zijn vriendelijke uitnoodiging, daar hij behalve een heerlijke omgeving ook een leerzame en plezierige konversatie aanbood. Om Roorda goed te kennen en te waardeeren, moet men hem gezien hebben in zijn huiselijke omgeving. Hoe wist hij de liefdevolle zorg zijner jeugdige vrouw te schatten op de waarde, die zij verdiende! Hoe wist hij te spelen met zijn kinderen, die hem aanhingen en liefhadden! Eens dat wij zoo rondom de tafel zaten en al die vroolijke kindergezichtjes een aangenaam huiselijk interieur, verraadden, zei hij uit de volheid zijns harten tot mij: wilt gij wel gelooven, dat ik één ding wenschte en wel dat mijn vijanden, die steeds mijn ongeluk wilden, eens hier kwamen en zagen hoe gelukkig ik was te midden der mijnen, dat zou de beste straf zijn, die zij kregen voor al wat ze mij aandeden.

Weinig dacht ik toen, dat het de laatste maal zou zijn dat wij te zamen waren. Den dag vóór mijn vertrek had hij koude gevat, maar daar zich geen teekenen van ongerustheid vertoonden, ging ik heen maar hoe verbaasd en verdrietig was ik enkele dagen later te moeten vernemen, dat Roorda ten gevolge van een herhaalde longontsteking op 23 Oktober 1887 was overleden.

Onder velen bestond het vermoeden dat hij vergeven was en ofschoon ook ik zijn vijanden voor niets te goed

acht, meen ik toch dat voor dit vermoeden alle grond wordt gemist.

Men had Roorda een kandidatuur aangeboden voor de Tweede Kamer en wel tegenover Van Dedem te Hoorn. Dat laatstgenoemde blij was van zulk een geduchten tegenstander, die hem in al zijn lafheid en laagheid kende, ontslagen te zijn door den dood, dat laat zich begrijpen. Wij hadden Roorda graag in de Kamer gezien, opdat hij ook daar de geeselroede zou zwaaien op de wijze zooals hij zulks doen kon, maar het klimaat zou hem ondienstig zijn geweest. Ook lachte hem die plaats niet toe. Wel daarentegen de opdracht, die hij van Réclus ontving, om in diens wereldberoemde Géographie Universelle (Algemeene Aardrijkskunde) het deel te bewerken waarin de Indische Archipel de hoofdplaats zou beslaan. Reeds had hij de voorbereidende studie daarvoor achter den rug en met zeker welgevallen kon hij vertellen, hoe dat werk de kroon zou zetten op zijn leven, daar hij nu de gelegenheid had om in een taal die algemeen gelezen werd en in een werk als dat van Réclus aan de wereld te vertellen op hoe 'n schandelijke wijze de Nederlandsche regeering had huisgehouden in Indië, een wereld zoo rijk aan hulpbronnen dat bij goed beheer die eilandenzee schier alleen in staat zou zijn door den onuitputtelijken rijkdom van bodem om de aarde van alles te voorzien wat men noodig had. Jammer ook voor de wetenschap, dat zij verstoken werd van den arbeid van iemand zoo in alle opzichten deskundig en zoo berekend voor die moeilijke taak als Roorda was.

Voor ons blijft zijn gedachtenis voortleven, hulpvaardig, mededeelzaam en oprecht als hij was. Toegerust met zeldzaame gaven, o. a. bezat hij een sterk geheugen zoodat hij niet alleen de gebeurtenissen uit het verleden wist te doen herleven voor een ieder, maar ook de namen der betrokken personen en zelfs den datum erbij gaf, had hij het talent om duidelijk en precies zijn gedachten op papier te brengen. Ook sprak hij zeer goed, ofschoon de gelegenheid daartoe hem weinig werd aangeboden. Hij was een man van karakter en de fouten, die hem eigen waren, kan men beschouwen

als de fouten van zijn goede hoedanigheden. Maar bovenal kenmerkte hij zich als iemand die hart had, wat in onze hartelooze maatschappij een zeldzaamheid mag heeten. En daarom trad hij op als vriend der proletariërs en wanneer hij bij zijn dood òf gesmaad is door sommige bladen, òf wel zooveel mogelijk doodgezwegen dan geschiedde dit, omdat hij het zich een eer rekende de volkszaak te dienen, in *Recht voor Allen* te schijven en dit is voldoende om de goedkeuring te verbeuren der zoogenaamde toongevers!! Maar daarentegen heeft hij zich een eerzuil gesticht in de dankbare nagedachtenis van duizende verdrukten, die wisten en weten dat hij uitgeworpen was uit de kringen, waarin hij èn door afkomst èn door opvoeding behoorde, omdat hij den kleinen man liefhad en goed voor hem was. Deze misdaad in de oogen der machthebbenden en geleerden is de schoonste hulde hem na zijn dood gebracht of neen, nog beter vatten wij het op, als wij zijn voorbeeld volgen en strijden voor de volkszaak, die recht heeft op onze algeheele toewijding.

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

